

Szalma Ivett

Fiúk és lányok a szakiskolákban és a speciális szakiskolákban¹

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a szakiskolákban és a speciális szakiskolákban tanulók helyzetét nemek szerinti megoszlás metszetében. Milyen szakmákban tanulnak a fiúk és a lányok, hogyan kerültek a szakiskolákba, miként látják az elhelyezkedési esélyeiket, milyen terveik vannak a továbbtanulással kapcsolatban, mennyire szeretik a szakmájukat.

A FORRÁSOKRÓL

Az elemzéshez több adatbázist is felhasználtunk. Használjuk a 2010. május és június között szakiskolások és speciális szakiskolások körében lekérdezett 20 perces kérdőívet. Ez a felvétel szakértő mintavételen alapult, elsősorban a hiányszakmában tanuló diákokra koncentrált. Összesen 3260 utolsóéves szakiskolás hallgatót kérdeztünk meg az elhelyezkedési esélyekkel és a szakma megítélésével kapcsolatban. Ennek a kérdőívnek a módosított változatát kérdeztük le a speciális szakiskolások körében. Összesen 824 speciális szakiskolába járó diákot kérdeztünk meg. Ugyanebben az időszakban egy reprezentatív felvételre is sor került, melynek során 1359 szakiskolást kérdeztek a jövőbeni terveikkel kapcsolatban egy kérdőíves felvétel keretében.

FIÚK ÉS LÁNYOK ARÁNYA A SZAKISKOLÁKBAN

A szakiskolába járó fiatalok 66%-a fiú és 34%-a lány. A szakiskolákban a fiútöbbség azzal magyarázható, hogy a lányok nagyobb arányban tanulnak tovább középiskolában, különösen gimnáziumban, mint a fiúk. Bár a szakiskolákban a lányok kisebbségben vannak, mégis a szakiskolások egyharmada lány. Egyelőre nagyon kis százalékban figyelhetők meg, hogy a szakiskolába jelentkező lányok olyan szakmákat választanának maguknak, amelyeket a társadalom a fiús szakmák közé sorol.

1 A tanulmány a TÁMOP 3.1.1 „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” program 6.1.1-es, Elhelyezkedési esélyek című elemi projekt keretében készült az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézetben.

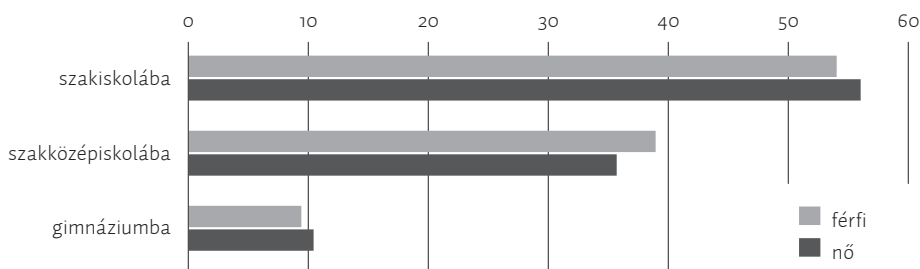
MIT TANULNAK A SZAKISKOLÁKBAN A FIÚK ÉS A LÁNYOK?

Különböző okai lehetnek annak, hogy a tanulók miért szakiskolában jelentkeztek. Lehet, hogy nem saját választásuk miatt kerültek ebbe az iskolatípusba, hanem azért, mert általános iskolai tanulmányi eredményük miatt nem vették volna fel őket máshova.

Hipotézis: Feltételezzük, hogy a fiúk esetében sokkal inkább saját választásuk, hogy szakiskolában tanulnak, míg a lányok azért kerültek ide, mert nem vették fel őket máshova. Feltételezésünk szerint a társadalom ugyanis inkább elvárja a lányoktól, hogy érettségig szerezzenek, míg a fiúkkal kapcsolatban a szakmaszerzést preferálja.

Megnéztük, hogy a lányok és fiúk között van-e különbség abban, hogy hova jelentkeztek első helyen.

1. ÁBRA: Az általános iskola után milyen iskolába jelentkezett első helyen? (%)

Sig=0,491

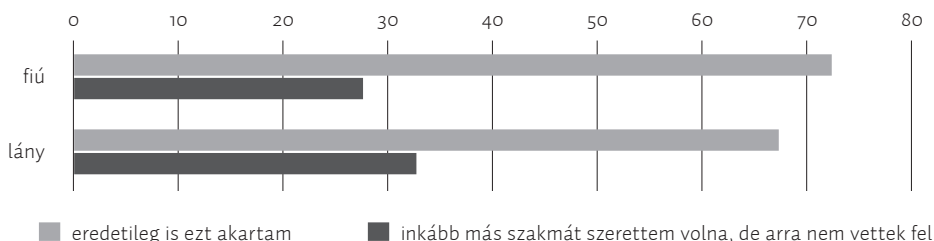
Forrás: Tomasz adatbázis

Nem találtunk szignifikáns különbséget aközött, hogy a szakiskolába járó fiúk és lányok, milyen iskolatípust jelöltek meg első helyen az általános iskola elvégzése után. Mind a fiúknak, mind a lányoknak csak kicsit több mint a fele jelölte meg első helyen a szakiskolát. Mintegy egy tizedük szeretett volna gimnáziumban továbbtanulni, több mint egyharmaduk pedig szakközépiskolában szeretne volna folytatni tanulmányait. A nemek szerint tehát nem találtunk különbséget, azonban az 1. ábra alapján megállapíthatjuk, hogy mind a fiúk, mind a lányok közel fele nem saját választása alapján kerül szakiskolába.

A speciális szakiskolások körében nem kérdeztük meg, hogy eredetileg is ebbe az iskola típusba jelentkezett-e, hiszen az ide járók többségét ide tanácsolják a szakértők.

A speciális szakiskolások körében azt kérdeztük, hogy eredetileg is ezt a szakmát szeretne volna-e tanulni, vagy inkább más.

2. ÁBRA: Eredetileg is ezt a szakmát szerette volna tanulni? Speciális szakiskolások

Sig=0,078

Forrás: Mártonfi adatbázis

Bár a két nem közötti különbség 0,5%-os nem szignifikáns eltérést jelez, a lányok nagyobb arányban mondták azt, hogy eredetileg mást szerettek volna tanulni (32,7%), a fiúknál ez az arány csak 27,6% volt.

A szakiskolákban a fiúk és a lányok eltérő szakmákat tanulnak, azonban nemcsak a szakmák szerint különülnek el, hanem szakmacsoportok szerint is erős eltérés figyelhető meg a két nem között. Megnéztük, hogy szakmacsoportonként miben különbözik a fiúk és a lányok jelenléte.

1. TÁBLÁZAT: Milyen szakmacsoportban tanulnak a fiúk és a lányok? Szakiskolák		
Szakmacsoportok	Fiúk	Lányok
Művészet, közművelődés, kommunikáció	50,0%	50,0%
Gépészet	99,6%	0,4%
Elektrotechnika-elektronika	100,0%	0,0%
Informatika (szoftver)	86,7%	13,3%
Építészet	100,0%	0,0%
Könnyűipar	8,6%	91,4%
Faipar	95,0%	5,0%
Nyomdaipar	100,0%	0,0%
Kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció	28,3%	71,7%
Vendéglátás-idegenforgalom	50,0%	50,0%
Egyéb szolgáltatások	5,5%	94,5%
Mezőgazdaság	80,6%	19,4%
Élelmiszeripar	80,6%	19,4%

Sig=0,000

Forrás: Tomasz adatbázis

Míg a fiúk nagyobb arányban tanulnak gépészet, elektrotechnika, informatika, építészet, faipar, nyomdaipar, mezőgazdaság és élelmiszeripar területén, addig a lányok felül vannak reprezentálva a könnyűipar, kereskedelem és egyéb szolgáltatások területén. A fenti táblázatból az is megfigyelhető, hogy míg nincs olyan szakmacsoport, amelyben a fiúk egyáltalán ne lennének jelen, addig a lányok esetében előfordul, hogy ők egyes szakmacsoportban nem képviseltetik magukat.

Léteznek csak fiús szakmák, azonban nincsenek csak lányos szakmák. Ez jelzi azt a problémát, hogy a szakiskolák sokkal kevesebb szakmát tudnak kínálni a lányok számára, mint a fiúknak.

A következő szakmák tekinthetők hiányszakmának az ország szinte valamennyi régiójában: asztalos, gépi forgácsoló, géplakatos, hegesztő, kőműves, nőiruha-készítő, szakács, szerkezetlakatos, szobafestő, mázoló és tapétázó, villanszerelő.

A hiányszakmákra fókuszáló survey-vizsgálatunk rávilágított arra, hogy a lányok számára nem kínálnak olyan szakmákat, melyek hiányszakmák lennének. Kivételt képez a nőiruha-készítő, amelyről azonban köztudott, hogy zsákutcs szakmának számít.²

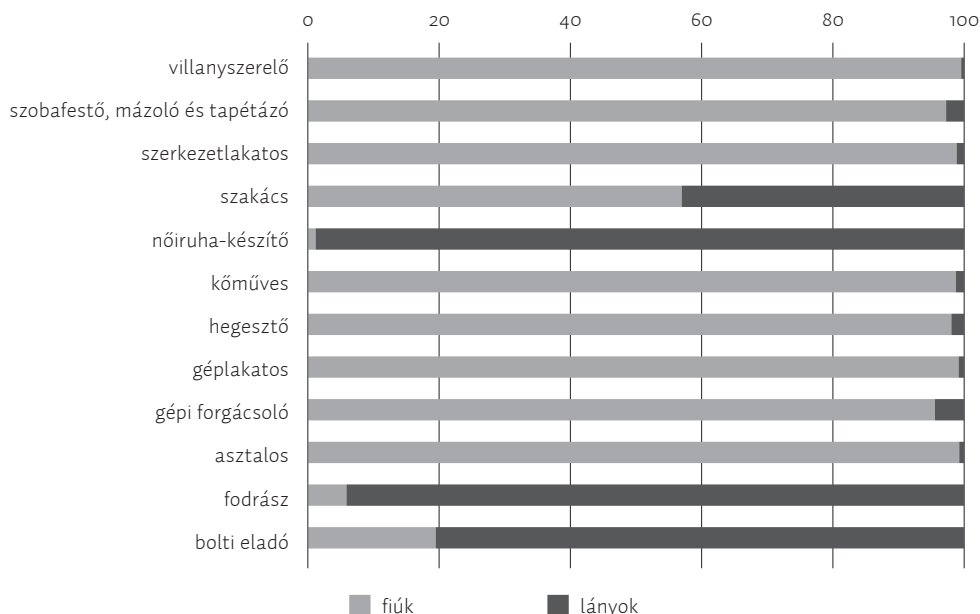
Megnéztük, hogy az általunk megkérdezett szakmákban milyen arányban tanulnak lányok és fiúk. A tizenkét hiányszakmán kívül a fodrászokat és bolti eladókat vontuk be a vizsgálatba. A fodrászat szinte valamennyi régióban divatszakmának számít, és a cél, hogy a képzésben résztvevők számát csökkentsék, a bolti eladó a divat és a hiányszakma között helyezkedik el, bár nem támogatott, azonban nem is leépítendő. Azért választottuk a tizenkét hiányszakma mellé még ezt a két szakmát, hogy megnézzük, van-e különbség a hiány- és divatszakmát tanuló között, illetve hiány- és nem támogatott szakmát tanuló diákok között motivációban, a munkaerő-piaci elhelyezkedés megítélésében és a továbbtanulás szándékában. A mintában nincsenek benne azok a fiatalok, akik már rendelkeznek érettségi bizonyítvánnyal, azaz az érettségi bizonyítvány megszerzése után döntöttek egy szakma elsajátítása mellett.

Látható, hogy a hiányszakmák közül egyedül a nőiruha-készítő szakmában vannak felülreprezentálva a lányok,³ illetve a szakács szakmában közel egyenlő a fiúk-lányok aránya. Ezért erről külön is szólunk. A hiányszakmák közül a nőiruha-készítő szakma kivételnek tekinthető, mert az ezt a szakmát tanuló diákok szignifikánsan kisebb esélyt látnak arra, hogy elhelyezkedjenek a szakmájukkal, mint a más hiányszakmában tanuló társaik. A fodrász és bolti eladó szakmában a lányok vannak felülreprezentálva.

2 Tipikusan az a szakma, melyet azért sorolnak a hiányszakmák közé, hogy a munkáltatók a piaci ára alatt jussanak munkaerőhöz. A nőiruha-készítő szakmában nagyon alacsony az átlagkereset, és nehezen lehet elhelyezkedni. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara által készített felmérésből az derül ki, hogy a könnyűipari szakmákban végzettek mindössze 1-2%-a helyezkedik el a tanult szakmájában 9 hónappal a szakma megszerzését követően (Magyar Kereskedelmi és Iparkamara 2009).

3 Hasonló adatokat kapunk, ha a speciális szakiskolásokat vizsgáljuk.

3. ÁBRA: Fiúk és lányok szakmák szerint Szakiskolások

Sig=0,000

Forrás: Mártonfi adatbázis

Összegezve a szakiskolában tanuló fiúk és lányok helyzetét elmondható, hogy tanulók mintegy fele nem saját választásból tanul szakiskolában, jelentős részük szeretett volna szakközépiskolába és mintegy tizedük gimnáziumba kerülni. A szakiskolák szegregálnak tekinthetők nemi szempontból, hiszen a fiúk és a lányok nemcsak eltérő szakmákat, de eltérő szakmacsoportban is tanulnak. Jellemző, hogy a fiúk számára többféle lehetőség van, és az ő általuk elsajátítható szakmák inkább tekinthetők piacképesnek, mint a lányok által tanult szakmák.

MI SZERETETT VOLNA LENNI GYERMEKKORÁBAN?

Ebben az alfejezetben azt vizsgáljuk meg, hogy van-e különbség a gyermekkori elképzelésekben aszerint, hogy melyik nemhez tartozik valaki? Azt kérdeztük a fiataloktól egy nyitott kérdés formájában, hogy *Gyermekkorában mi szeretett volna lenni?* A válaszokat a következő kategóriákba soroltuk: amit most tanul; egyéb fizikai szakma; középfokú végzettséget igénylő fehérgalléros; diplomát igénylő foglalkozás; celeb típusú és komolytalan válaszlehetőség.

Hipotézis: Ezek alapján arra számítunk, hogy a lányok felül lesznek reprezentálva a középfokú végzettséget igénylő szakmáknál, a fiúk pedig az egyéb fizikai szakmák körében, mivel a kisgyerekkori szocializáció inkább a fizikai munka felé tereli a fiúkat és a fehérgalléros munka felé a lányokat.

2. TÁBLÁZAT: Mi szeretett volna lenni gyermekkorában? Nemek szerinti bontásban Szakiskolások körében (12 szakma)

Mi szeretett volna lenni gyermekkorában?	Fiú	Lány
amit most tanul	10,8%	21,0%
egyéb fizikai szakma	22,4%	24,6%
középfokú végzettséget igénylő fehérgalléros	22,9%	12,6%
diplomát igénylő foglalkozás	7,5%	19,2%
celeb típusú és komolytalan válasz	18,1%	7,9%
nincs válasz	18,2%	14,6%

Sig=0,000

Forrás: Mártonfi

Meglepetésünkre az általunk megkérdezett szakiskolás lányok magasabb arányban mondták, hogy azt tanulják, ami gyermekkorukban akartak lenni (21%), ezzel szemben a fiúknak csak az egytizede gondolja ezt.⁴

A hipotézisünket el kell, hogy vessük, hiszen a fiúk egynegyede gyermekkorában középiskolához kötött fehérgalléros állásra vágyott, míg a lányoknál ugyanez az arány csupán 12,6%. Azonban a lányok két és félszer nagyobb arányban szerettek volna diplomát igénylő foglalkozást űzni (19,2%), mint a fiúk (7,5%). A celeb típusú foglalkozások a fiúk körében volt elterjedtebb.

Annak érdekében, hogy kiszűrjük a különböző szakmák hatását, illetve azt, hogy a lányok a nem hiányszakmában, vagy pedig nőiruha-készítő szakmában vannak felülreprezentálva, a vizsgálatunkat leszűkítettük csak a szakácsokra, ahol a fiúk és lányok aránya közel azonos, és az ország minden régiójában hiányszakmának számít.

Ha csak a szakács szakmát tanuló lányokat és fiúkat vizsgáljuk, akkor a teljes vertikumtól kissé eltérő eredményeket kapunk: kevesebb lány szeretett volna szakács lenni már gyermekkorában, mint ahány fiú, miközben a lányok nagyobb arányban (26%) említették azt, hogy más fizikai szakmát szerettek volna űzni, mint a fiúk (12%). A szakács tanulók körében is a fiúk szerettek volna nagyobb arányban fehérgalléros munkát űzni gyermekkorukban, míg a lányok inkább diplomához köthető foglalkozást szerettek volna végezni. A celeb típusú munkák a szakács tanulók körében is inkább a fiúkat jellemezték.

⁴ E mögött valószínűleg az áll, hogy a minta nem reprezentatív, és a lányok jelentős része fodrász szakmában tanul. A fodrász szakmában pedig a lányok 55% mondták azt, hogy gyermekkorában is fodrász szeretett volna lenni.

3. TÁBLÁZAT: Mi szeretett volna lenni gyermekkorában? Nemek szerinti bontásban Szakács tanulók körében

Mi szeretett volna lenni gyermekkorában?	Fiú	Lány
amit most tanul	27,5%	12,5%
egyéb fizikai szakma	12,0%	26,1%
középfokú végzettséget igénylő fehérgalléros	16,5%	13,1%
diplomát igénylő foglalkozás	11,5%	20,5%
celeb típusú és komolytalan válasz	16,5%	6,8%
nincs válasz	16,0%	21,0%

Sig=0,000

Forrás: Mártonfi

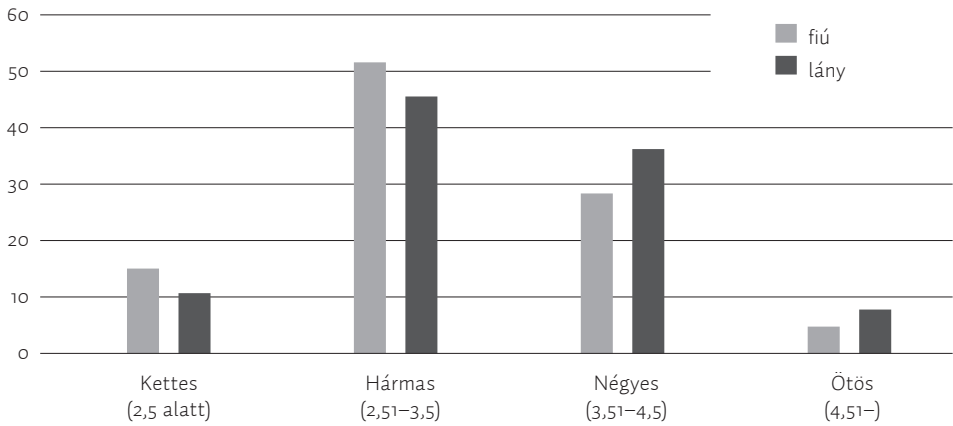
Mind az általános, mind a konkrét szakmát érintő adatok alapján el kell vetnünk a hipotézisünket, azaz a lányok nem szerettek volna nagyobb arányban fehérgalléros pozícióba kerülni, mint a fiúk, és körülbelül egyező arányban szerettek volna fizikai szakmát tanulni.

HOGYAN TELJESÍTENEK A FIÚK ÉS A LÁNYOK A SZAKISKOLÁBAN?

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara által végzett 2009-es felmérésből kiderül, hogy az elhelyezkedési esélyek, a vállalkozások indítása és a továbbtanulás ténye szorosan összefügg a szakiskolai tanulmányi eredményekkel. Az elhelyezkedni tudók, a vállalkozók vagy a továbbtanulók jobb tanulmányi eredményeket értek el a szakiskolában, mint a munkanélküli vagy az alkalmi munkából élő társaik (Magyar Kereskedelmi és Iparkamara 2009). Ezért a szakiskolai teljesítmény vizsgálata különösen fontos. A szakiskolában tanuló diákoknak általában rosszabb a bizonyítványátlaguk, nagyobb az évisméltések és az igazolatlan hiányzások száma, mint a más iskolatípusban tanuló társaiknak. Ez részben annak köszönhető, hogy az ide kerülő tanulók nagy részének negatív élménye van az iskoláról, amelyet az általános iskolai tanulmányai során szerzett.

Hipotézis: Feltételezzük, hogy a két nem között a szakiskolában is van eltérés az iskolai teljesítmény tekintetében. A lányok jobb tanulók, és kevesebb körükben a „lógás”.

4. ÁBRA: Félévkor milyen volt a bizonyítványa átlaga? Szakiskolások körében – 12 szakma

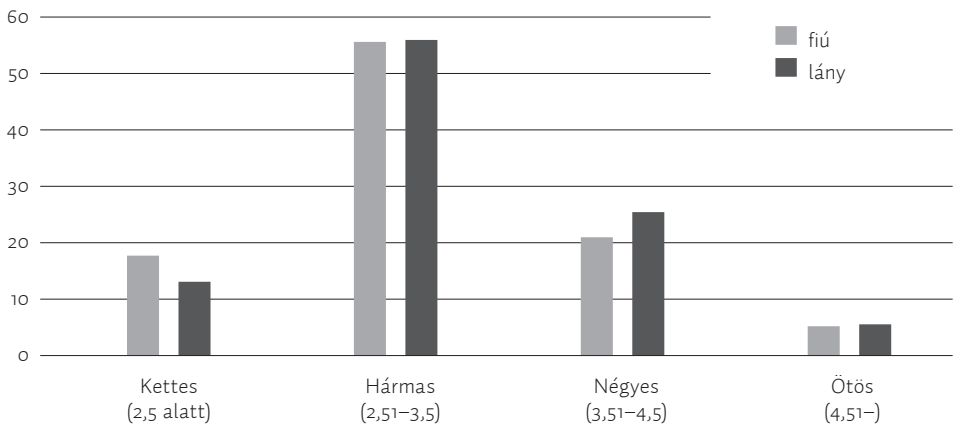
Sig=0,00

Forrás: Mártonfi adatbázis

Ha az általunk megkérdezett tizenkét szakmát tanuló diákokat vizsgáljuk, akkor szignifikáns különbséget találunk abban, hogy a fiúknak és a lányoknak milyen volt félévkor a bizonyítványátlaguk.

Ha csak a szakácsokat vizsgáljuk, akkor nincs szignifikáns különbség a fiúk és a lányok bizonyítványának átlaga között, ezért feltételezhető, hogy a különbség nem fiúk és lányok között található, hanem szakmák szerint.

5. ÁBRA: Félévkor milyen volt a bizonyítványa átlaga? Szakácsok körében

Sig=0,854

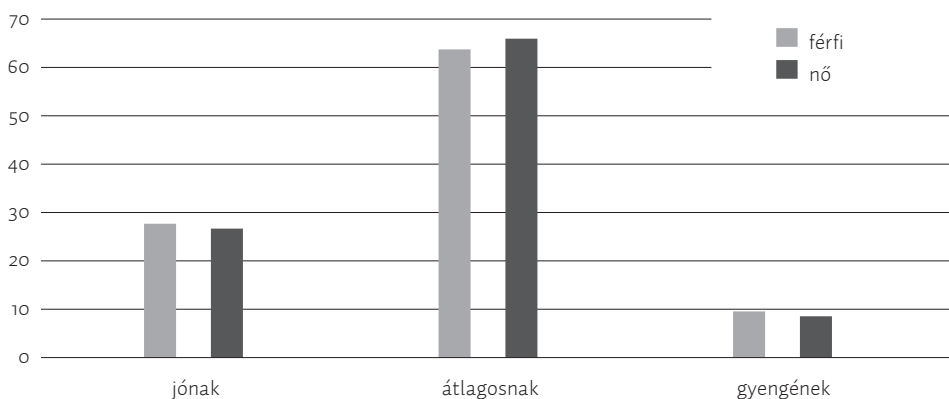
Forrás: Mártonfi adatbázis

A speciális szakiskolások esetében hasonló összefüggést találtunk. A lányoknak jobb volt félévkor a bizonyítványátlaguk, azonban ha egy olyan szakmát választunk, amelyben lányok és fiúk is tanulnak (bolti eladó), akkor a két nem között nem szignifikáns az eltérés.

Az országos reprezentatív mintán végzett felmérésben szerepeltek olyan kérdések is, amelyek az iskolai teljesítményt mérik. Külön vizsgálták, hogy valaki saját értékítélete szerint milyen tanulónak számít az osztályban közismereti tárgyakból, szakelméleti tárgyakból és szakmai gyakorlaton. A válaszlehetőség ötkategóriás, a nagyon jótól a nagyon gyengéig terjed.

Hipotézis: Feltételezzük, hogy a lányok jobban teljesítenek a szakiskolákban, mint a fiúk. A lányok különösen jobbak a közismereti és a szakelméleti tantárgyakból, míg a fiúk a szakmai gyakorlaton teljesítenek jobban.

6. ÁBRA: Az osztályban milyen tanulónak számít a közismereti tárgyakban?

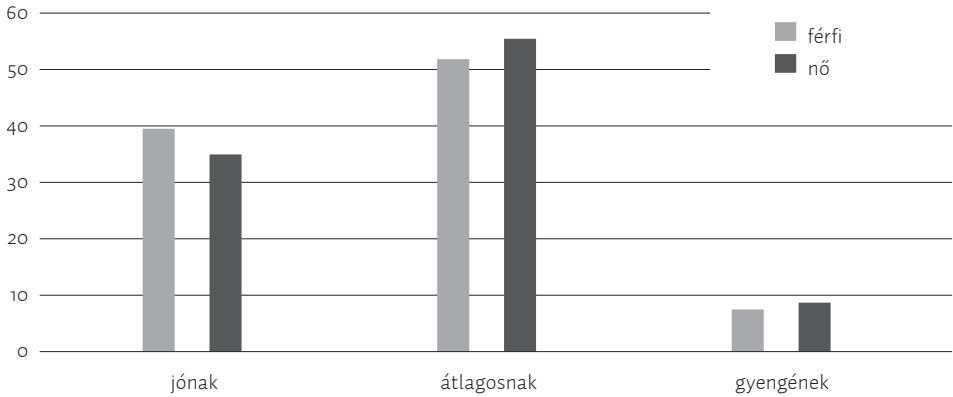
Sig=0,706

Forrás: Tomasz

Az eredmények alapján sem a közismereti, sem a szakelméleti, sem a szakmai gyakorlaton nincs szignifikáns különbség a fiúk és lányok között teljesítményük megítélésében. Az ábrából azonban kitűnik, hogy mind a fiúk, mind a lányok legkevésbé a közismereti tárgyakból érzik magukat jónak és a szakmai gyakorlaton a leginkább jónak.

Az is az iskolai teljesítmény témakörébe tartozik, hogy bejár-e rendszeresen a fiatal az iskolába, részt vesz-e a szakmai gyakorlaton. A „lógás” eléggé elterjedt a szakiskolások és szakközépiskolások körében. Az összes megkérdezett mindössze 28 százaléka nyilatkozta azt, hogy nem fordult elő olyan, hogy igazolatlanul hiányzott volna. A szakiskolások körében gyakrabban fordultak elő igazolatlan hiányzások, mint a szakközépiskolások körében (Kutatási jelentés 2010).

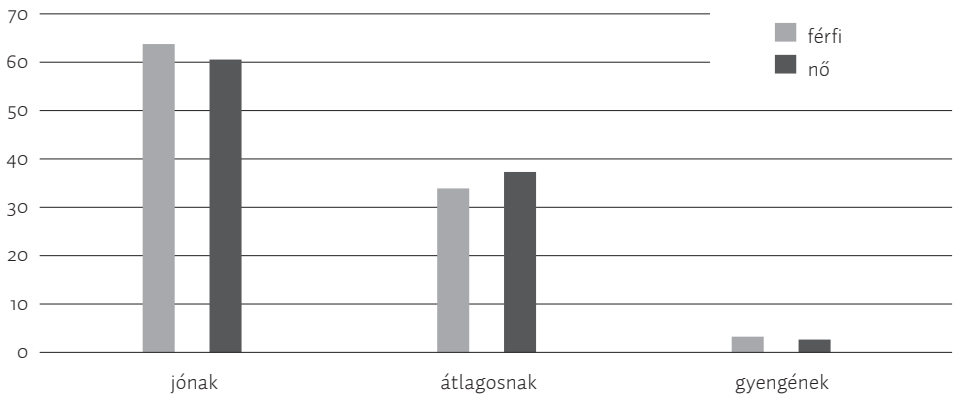
7. ÁBRA: Az osztályban milyen tanulónak számít a szakelméleti tárgyakban?

Sig=0,194

Forrás: Tomasz

8. ÁBRA: Az osztályban milyen tanulónak számít a szakmai gyakorlaton?

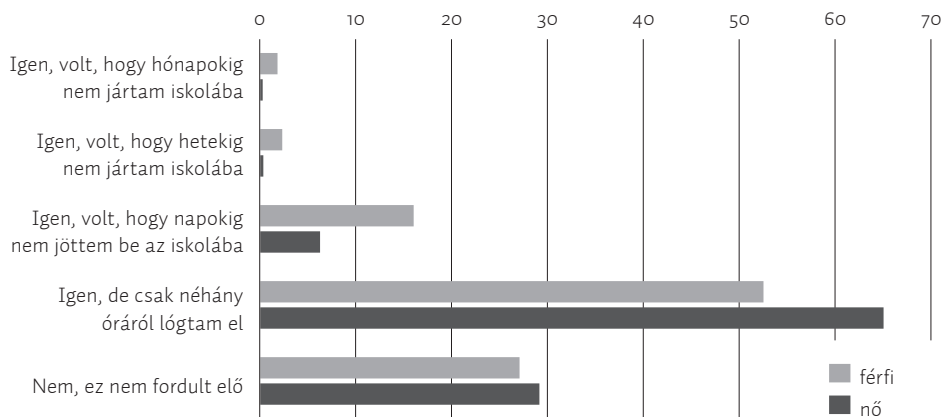
Sig=0,388

Forrás: Tomasz

Hipotézis: Azt várjuk, hogy a lányok kevesebbet „lóganak”, mint a fiúk, hiszen a lányok erősebben igyekeznek megfelelni az iskolai, különösen a magatartással kapcsolatos követelményeknek.

A „lógás” is szorosan összefügg azzal, hogy milyen szakmát tanul az illető. Ha az általunk megkérdezett tizenkét szakmában tanuló diákokat vizsgáljuk, akkor nincs szignifikáns különbség a „lógásban” a fiúk és a lányok között. Ha azonban a szakma hatását megpróbáljuk úgy kiszűrni, hogy csak a szakácsokat vizsgáljuk, akkor szignifikáns különbség található a két nem között. A szakácsnak tanuló fiúk többet „lógnak”, mint a szakácsnak tanuló lányok.

9. ÁBRA: Iskolai tanulmányai alatt előfordult, hogy tudatosan „lógott”, nem járt be az iskolába? Nemek szerinti bontásban Szakács tanulók

Sig=0,015

Forrás: Mártonfi

A hipotézisünket igazolni tudtuk, vagyis a fiúk gyakrabban hiányoznak igazolatlanul, mint a lányok.

A speciális szakiskolások körében is megfigyelhető a fiúk és a lányok közötti különbség a „lógás” tekintetében: a lányok 68,9 százalékánál nem fordult elő, hogy tudatosan hiányzott, a fiúknál ez az arány 54,5%.

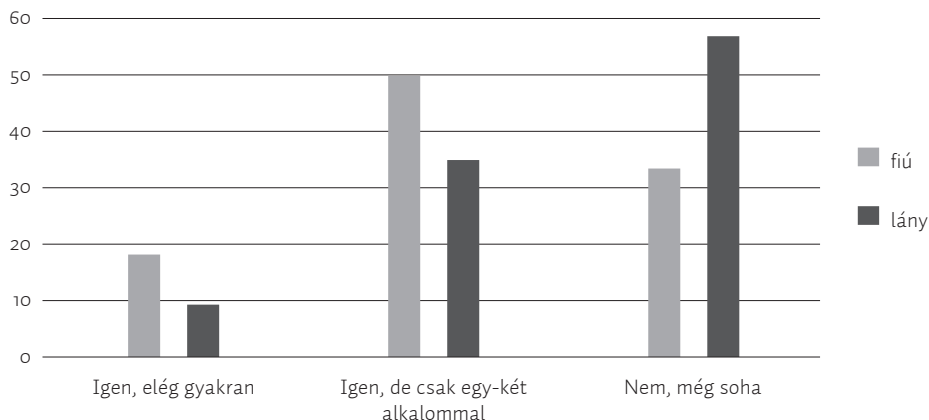
Megpróbáltuk megvizsgálni, hogy vajon a „lógásnak” mi lehet a hátterében, mennyire játszik közre a pénzkeresés a fiúk, illetve a lányok körében. 2003/2004-es tanév I. félévében a Független Pedagógiai Intézet (FÜPI) országos felmérést kezdett a középiskolai tanulók között tapasztalható igazolatlan mulasztások okainak feltárására.

A pedagógusokat arra kérték, hogy egy négyfokú skálán súlyozzák az igazolatlan mulasztások lehetséges okait. A tanárok szerint a „lógásokat” alapvetően a családi háttér, a tanuláshoz való viszony, a motivációs szint és az iskolához való negatív viszony okozza (12%). A 3,6%-nyi egyéb ok között a pedagógusok az iskolán kívüli pénzkeresést, a baráti kör hatását, illetve az életmódbeli problémákat jelölték meg.

A fiatalok, különösen a szakiskolások ennél magasabb arányban jelölték meg a „feketén dolgoznak” választ (6%). A szakácsok körében megnéztük, hogy a tanulók hány százaléka számolt be arról, hogy amiatt „lógott” az iskolából, hogy pénzt keressen, és vajon van-e különbség fiúk és lányok között ebben a tekintetben.

10. ÁBRA: Előfordult-e, hogy azért hiányzott, mert pénzt kerestt?

Szakácsok

Sig=0,000

Forrás: Mártonfi

Látható, hogy a „lógások” sokkal nagyobb hányada tudható be annak, hogy a fiatalok pénzt keresnek, mint ahogy azt a tanárok feltételezik. Szignifikáns különbség található fiúk és lányok között. A fiúknak közel 18%-a, a lányoknak pedig 9%-a állította azt, hogy azért „lóg”, hogy pénzt keressen. A lányok mintegy 56%-a fiúknak pedig mindössze 33% mondta azt, hogy a „lógás” mögött soha nem a pénzkeresés állt.

Ugyanez az összefüggés figyelhető meg a speciális szakiskolások körében: a fiúknak csak 58% mondta azt, hogy soha nem azért „lógott”, hogy pénzt keressen, miközben a lányok 83,4% állította ugyanezt.

Összegezve: a lányok és a fiúk hasonlóan teljesítenek a szakiskolában. Mindkét nem úgy gondolja, hogy a közismereti tárgyakból teljesít a leggyengébben, és a szakmai gyakorlaton a legjobban. Az igazolatlan hiányzások a fiúkra inkább jellemző, mint a lányokra. Szintén a fiúk azok, akik nagyobb arányban számoltak be arról, hogy az igazolatlan hiányzások mögött a pénzkeresés állt.

FIÚK ÉS LÁNYOK TOVÁBBHALADÁSSAL KAPCSOLATOS TERVEI

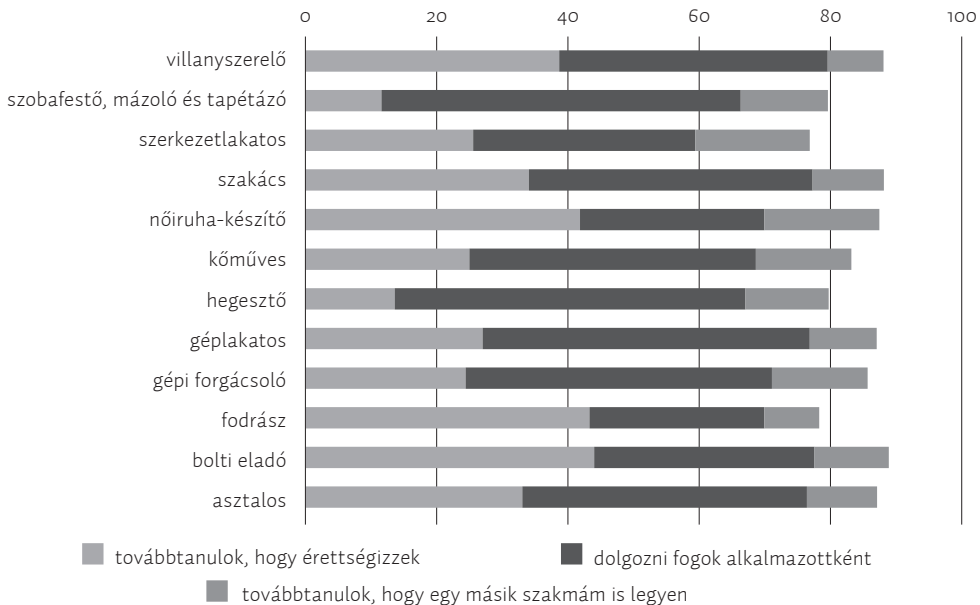
Ebben a fejezetben azt vizsgáljuk meg, hogy a fiúk és a lányok mennyiben különböznek a továbbtanulási és elhelyezkedési terveiket illetően. Inkább a fiúk, vagy inkább a lányok szeretnék továbbtanulni? Miként látja a két nem az elhelyezkedési esélyeit?

A szakiskolások előtt a továbbhaladás két módja lehetséges: vagy érettségit szereznek, és akkor a későbbiekben akár felsőoktatási intézménybe is beiratkozhatnak, vagy egy másik szakmát sajátítanak el, és ezzel növelik a munkaerőpiacon az elhelyezkedési esélyüket.

Hipotézis: Az eddigi kutatások (Kutatási jelentés 2010) eredményei miatt azt feltételezhetjük, hogy a lányok nagyobb arányban szeretnék érettségit szerezni a szakiskola után, mint a fiúk.

Amennyiben az általunk megkérdezett tizenkét szakmát vizsgáljuk, akkor az eredmények azt mutatják, hogy a lányok valóban inkább szeretnék érettségit szerezni, mint a fiúk. E mögött az állhat, hogy a lányok inkább olyan szakmában tanulnak, amelyek kevésbé keresettek a munkaerőpiacon, ezért az ő számukra fontosabb a továbbtanulás. Érdeemes megnézni, hogy szakmánként különbözik-e azok aránya, akik érettségizni szeretnének.

11. ÁBRA: Hogyan fog alakulni az élete közvetlenül az iskola elvégzése után, 2010 őszén? Szakiskolások – 12 szakma

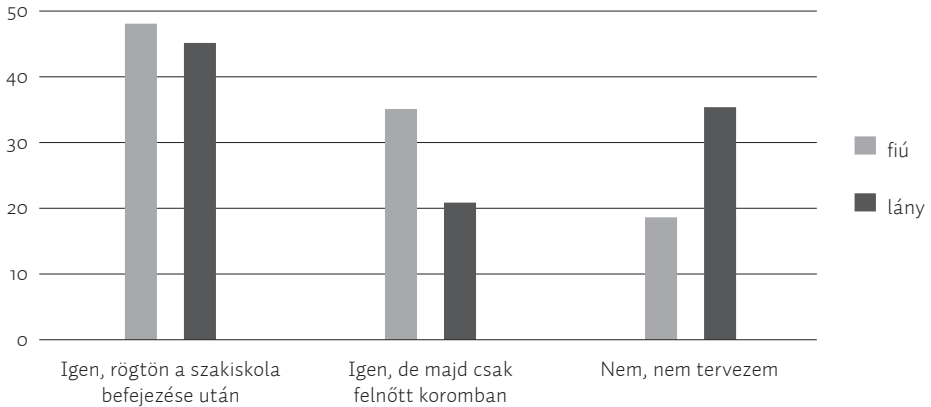
Sig=0,00

Forrás: Mártonfi adatbázis

A nőiruha-készítő, a fodrász és a bolti eladó szakmában a legmagasabb azok aránya, akik érettségizni szeretnének, miközben a szobafestő-mázoló-tapétázó, hegesztő és gépi forgácsolók körében a legalacsonyabb az érettségizni szándékozók aránya. Azok a diákok, akik olyan szakmát tanulnak, amivel úgy gondolják, hogy könnyen el tudnak helyezkedni, kevésbé szeretnék érettségit szerezni. A nőiruha-készítők körében nemcsak az érettségizni szándékozók aránya magasabb, mint az átlag, hanem a másik szakma elsajátításának terve is az ő körükben a legnépszerűbb.

Célszerű a fiúk és a lányok közötti különbséget egy-egy konkrét szakmán belül megvizsgálni. Mivel a szakácsok az egyetlen olyan szakma, ahol a fiúk és a lányok aránya közel azonos, ezért az ő esetükben nézzük meg a továbbtanulási terveket.

12. ÁBRA: Szeretne-e a későbbiek során érettségizni? Szakácsok

Sig=0,000

Forrás: Mártonfi adatbázis

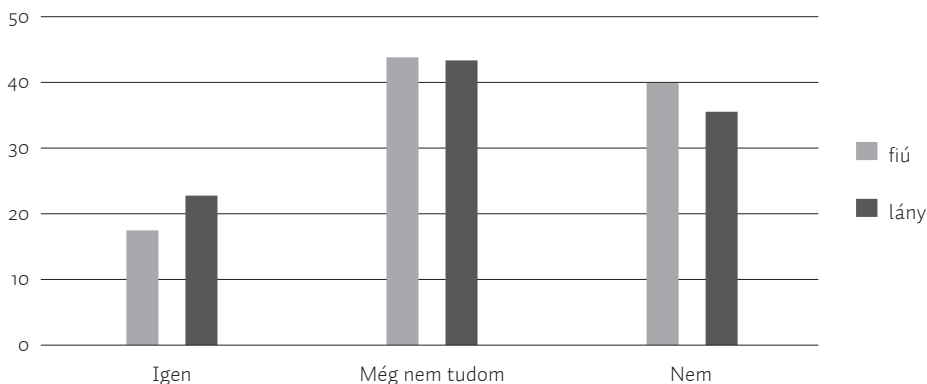
Ha csak a szakács szakmán belül néztük meg a fiúk és a lányok érettségivel kapcsolatos terveit, akkor azt találtuk, hogy alacsonyabb az érettségizni szándékozó lányok aránya, mint a fiúké. A szakácsnak tanuló lányok 35%-a nem tervezi, hogy érettségizni fog, a fiúknál ez az arány csak 18%.

A speciális szakiskolások körében nem találtunk szignifikáns különbséget a két nem között abban, hogy tervezi-e, hogy érettségizik; itt az alacsony esetszám miatt nem volt arra lehetőségünk, hogy egy szakmán belül is megnézzük, hogy van-e a fiúk és a lányok között szignifikáns különbség.

Érdeemes megvizsgálni azt is, hogy azok a fiatalok, akik nem szeretnék érettségizni mivel indokolják ezt.

A leggyakoribb indok, amiért a megkérdezettek nem szeretnék már továbbtanulni, a pénzkérés volt. Viszonylag sokan említették, hogy elégük van a tanulásból, illetve hogy azért tanultak meg egy szakmát, hogy utána elhelyezkedjenek vele. Meglepő ugyanakkor, hogy a lányok valamennyi felsorolt esetben kisebb százalékban jelölték meg azt, hogy miért nem szándékoznak tovább tanulni, bár statisztikailag egyik különbség sem számít szignifikánsnak.

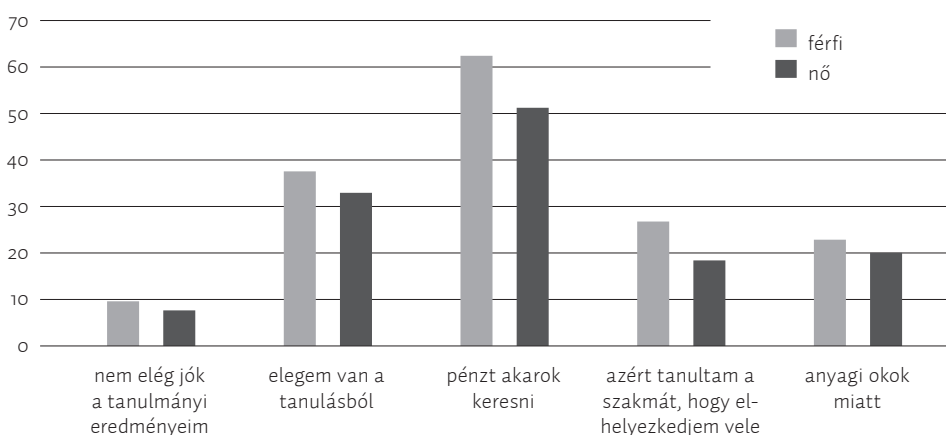
13. ÁBRA: Szeretne-e a későbbiek során érettségizni? Speciális szakiskolások

Sig=0,144

14. ÁBRA: Vajon mi lehet az oka annak, hogy a fiatalok egy része elzárkózik az érettségítől?

Shakács tanulók

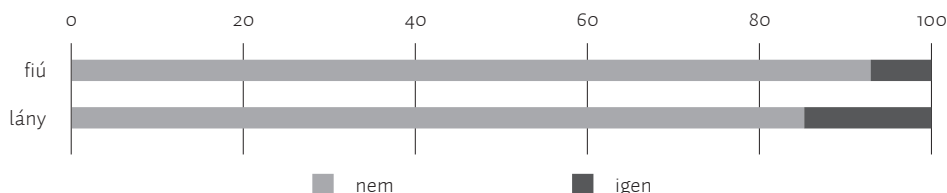

Sig=0,250

Forrás: Tomasz

A továbbtanulás egy másik lehetséges módja, ha egy újabb szakmát sajátítanak el a diákok. Megnéztük, hogy ebben van-e a lányok és a fiúk között szignifikáns különbség. A reprezentatív mintán végzett elemzés rámutatott arra, hogy a fiúk és a lányok között van szignifikáns különbség ebben is: a fiúk 16,4%, a lányok 12,4% említette, hogy a mostani képzés befejezése után újabb szakmát fog tanulni. Ahhoz, hogy kiszűrjük a szakma hatását, most is egy szakmán belül vizsgáltuk meg a fiúk és a lányok közötti különbséget. Azt találtuk, hogy a szakács tanulók között is szignifikáns különbség található fiúk és lányok között.

15. ÁBRA: Az iskola befejezése után egy másik szakmát tanul Szakács tanulók

Sig=0,024

Forrás: Mártonfi

Látható, hogy kétszer annyi lány gondolja úgy, hogy egy másik szakmát tanul a mostani szakma befejezése után, mint ahány fiú.

Az elérhető adatbázisok nem teszik lehetővé, hogy pontosabban megvizsgáljuk, hogy szakmán belül milyen tényezők okozzák a fiúk és lányok közötti különbséget, elemzésünk azonban rávilágít több fontos változásra.

- Liskó Ilona (1999) 1999-ben végzett követéses vizsgálata azt mutatta, hogy a szakmunkások egyharmada tanult tovább érettségit adó képzésben. A továbbtanulási kedv nőtt is az utóbbi időben, „ami a képzési rendszer és a munkapiaci igényei közti inkongruenciát volt hivatott kiküszöbölni”.
- A szakmaszerzés célja szintén az, hogy megnövelje a fiatalok munkaerő-piaci esélyeit, míg a 90-es évek közepén a szakiskolások mintegy 6 százaléka új szakmát szerzett, addig ez az arány 16,4 és 12,4 százalékra nőtt a fiúk és a lányok körében.
- Korábban gyakrabban fordult elő az érettségi megszerzése a nők, mint a férfiak körében, és az új szakma megtanulása is inkább a nőket jellemezte, mint a férfiakat (Liskó 1999). Ma viszont azt tapasztaljuk, hogy a szakiskolás lányok mind az érettségi, mind az újabb szakma megszerzésében hátrányba kerültek.

A szakiskolások közül egyre többen felismerik, hogy magasabb iskolai végzettséggel nagyobb eséllyel tudnak elhelyezkedni a munkaerőpiacon; nőtt azoknak a fiataloknak az aránya, akik a szakiskola befejezése után tovább szeretnének tanulni (érettségit szerezni vagy egy másik szakmát elsajátítani). Mindeközben megfordult a fiúk és a lányok közötti arány: a fiúk azok, akik nagyobb arányban szeretnének érettségit szerezni és egy másik szakmát elsajátítani.

Mi állhat a jelenség mögött? Miért maradnak le a lányok a fiúktól, miközben az iskola-típus többi dimenziójában éppen a lányok jobb teljesítményéről, nagyobb ambíciójáról beszélhetünk?

Valószínűleg az állhat e mögött, hogy a szakiskolai képzések nem nyújtanak egyenlő lehetőséget a fiúk és a lányok számára. Sokkal több szakmát kínálnak a fiúk számára a szakiskolák, mint a lányok számára. Ráadásul nemcsak mennyiségi különbség van a szakmakínálatban, hanem a lányok számára kínált szakmák kevésbé piacképesebbek is. Nem véletlen,

hogy a 12 szakma közül, amely az ország szinte valamennyi régiójában hiányszakmának számít, csak egyetlen olyan van, amelyben lányok vannak felül reprezentálva. Ráadásul ez éppen a kakukktojás szakma: nőiruha-készítő, amely egy zsákutcsás képzés.

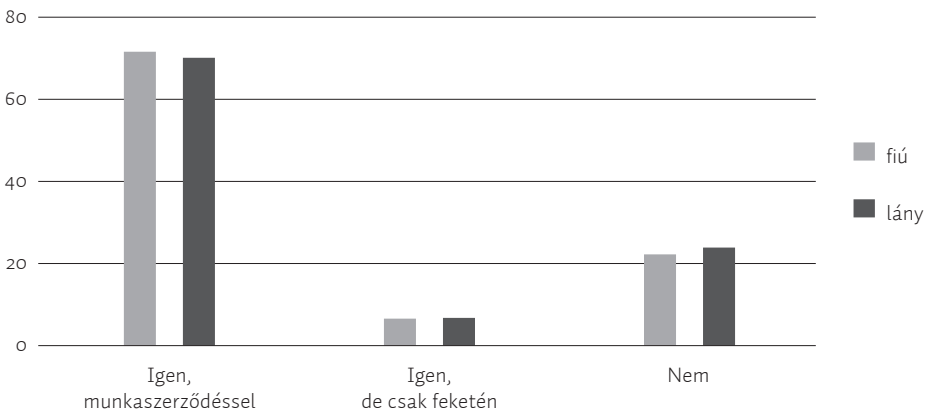
AZ ELHELYEZKEDÉSEL KAPCSOLATOS ELKÉPZELÉSEK NEMEK SZERINT

Ebben az alfejezetben megvizsgáljuk, hogy miként látják a fiúk és a lányok az elhelyezkedési esélyeiket, hogy a fiúk és a lányok egyformán mobilak-e a munkaerőpiacon, és hogy milyen jövedelemre számítanak a fiatalok, van-e szignifikáns különbség ebben e tekintetben a két nem között.

Mind az általunk vizsgált tizenkét szakmában, mind a reprezentatív mintán, mind pedig a speciális szakiskolások körében szignifikáns különbség volt fiúk és lányok között. A fiúk nagyobb aránya bízik abban, hogy munkaszerződéssel el fog tudni helyezkedni a szakmájában, mint a lányoké. Ahogy korábban is jeleztük, módszertanilag gondot jelent, hogy a szakiskolában a fiúk és a lányok szegregáltan tanulnak egy-egy szakmát, ezért amikor a fiúk és a lányok közötti különbségről beszélünk, akkor nagyon nehéz kiszűrni a különböző szakmák közötti különbséget. A reprezentatív mintán végzett többszintű regressziós elemzésből megállapíthatjuk, hogy az elhelyezkedési esélyek közötti különbség több mint 7%-a adódik a szakmák közötti különbségből. Ahhoz, hogy ezt kiküszöböljük, ismét ahhoz folyamodunk, hogy egy szakmán belül vizsgáljuk meg a lányok és a fiúk elhelyezkedéssel kapcsolatos véleményét. Megnézzük, hogy a szakács szakmát tanuló lányok és fiúk mit gondolnak arról, hogy vajon el tudnak-e helyezkedni az iskola elvégzése után a tanult szakmájukban.

16. ÁBRA: Ha ennek az iskolának az elvégzése után úgy döntene, hogy munkát vállal, mit gondol, el tudna helyezkedni a szakmájában?

Szakács tanulók

Sig=0,950
Mártonfi

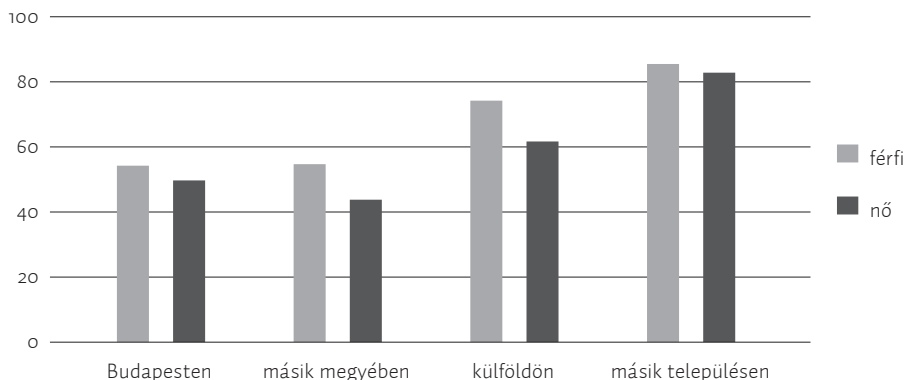
Feltételezésünk beigazolódott, ha a szakács szakmán belül vizsgáljuk meg a véleményeket az elhelyezkedési esélyekről, akkor nincs szignifikáns különbség a két nem között. A fiúk és lányok körülbelül 70%-a gondolja úgy, hogy munkaszerződéssel el fog tudni helyezkedni a szakmájában, és 22,2%–23,5% pedig úgy látja, hogy nem fog tudni elhelyezkedni.

Mennyire mobilak a szakiskolai és speciális szakiskolai tanulók?

Ehhez kapcsolódik az a kérdés, hogy mennyire mobilak a fiatalok, azaz hajlandóak-e munkát vállalni más településen, másik megyében, Budapesten, illetve külföldön. Szignifikáns különbség található a fiúk és a lányok között a másik megye és a külföldi munkavállalás tekintetében.

17. ÁBRA: Vállalna-e munkát...?

Szakiskolások

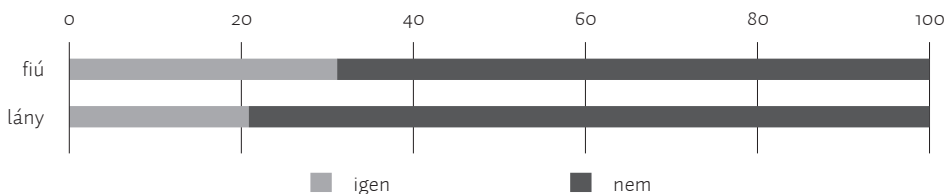
Sig=0,00

Forrás: Tomasz

Látható, hogy a külföld és a másik megye tekintetében van szignifikáns különbség. A férfiaknak 74,1%-a hajlandó külföldön is munkát vállalni, miközben a nőknek csak 61,4% menne el külföldre dolgozni. Érdekes, hogy kevesebben hajlandóak egy másik megyében munkát vállalni, mint ahányan külföldre mennének. A fiúk 54,4%-a, a lányok 43,4%-a vállalna munkát másik megyében.

Ezzel kapcsolatban is megnéztük, hogy a szakács szakmán belül létezik-e a fiúk és a lányok között a mobilitási különbség. Ha a szakács szakmán belül vizsgáljuk a különbségeket, akkor csak a külföldi munkavállalás tekintetében van különbség a két nem között. A fiúk 81%-a, a lányok 61% lenne hajlandó külföldön munkát vállalni.

18. ÁBRA: Felnőtt korában hol szeretne dolgozni? Külföldön

Sig=0,000

Forrás: Mártonfi

A speciális szakiskolába járók kevésbé mobilak, mint a szakiskolás társaik, a lányok és a fiúk között csak a külföldi munkavállalás tekintetében találtunk különbséget. A lányok 79,2%-a nem lenne hajlandó külföldön munkát vállalni, a fiúknál ez az arány 68,9%. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk azt, hogy a kérdést más formában kérdeztük. Nem a hajlandóságot kérdeztük, hanem hogy szeretne-e külföldön dolgozni.

A keresettel kapcsolatos elvárások

Köztudott, hogy ugyanazért a munkáért kevesebb fizetést kapnak a nők, mint a férfiak. Ennek okai összetettek. Egyrészt továbbra is él a magyar társadalomban az az attitűd, hogy elsősorban a férfiak dolga, hogy eltartsák a családot, ezért a munkaadók a nőknek kevesebb bért fizetnek, másrészt Magyarországon a nők végzik a háztartási munka legnagyobb részét és a gyermekneveléssel kapcsolatos feladatokat – rendszerint ők maradnak otthon például a kisgyerekekkel, ha az beteg –, ezért negatívan diszkriminálják őket a munkaerőpiacon.

Hipotézis: Azt várjuk, hogy bár szakmánként jelentős különbségek vannak a fizetéssel kapcsolatos elvárásokban a fiatalok között, ugyanazon a szakmán belül is igaz az, hogy a nők kevesebb pénzért is hajlandóak elmenni dolgozni.

4. TÁBLÁZAT: Mennyi lenne az a minimális nettó kereset, amelyért már hajlandó lenne munkát vállalni?

Nem	Átlag	Szórás
Férfi	116 110	58 268
Nő	98 279	64 296

Sig=0,000

Tomasz adatbázis

A reprezentatív minta alapján a lányok 98 ezer forintot, a fiúk pedig 116 ezer forintot jelöltek meg átlagosan minimális nettó keresetként, amennyiért hajlandóak elmenni dolgozni. A tizenkét szakmára vonatkozó kérdőívben másképp tettük fel a kérdést: azt kérdeztük, hogy ha úgy döntene, hogy az iskola elvégzése után munkát vállal, akkor el tudna-e helyezkedni a szakmájában. Ha igen, akkor jelölje be, hogy a kézhez kapott jövedelme havi kb. mennyi lenne?

Nemcsak a nemek között van különbség a bérigénnyel kapcsolatban, hanem szakmák szerint is nagyon nagy a szórás: a szakmák közötti különbség a bérigények közel felét, 46%-át meghatározza.

Így megvizsgáltuk, hogy egy szakmán belül van-e szignifikáns különbség a fiúk és a lányok között abban, hogy mit gondolnak, mennyit tudnak majd a szakmájukkal keresni.

5. TÁBLÁZAT: Szakácsok		
Nem	Átlag	Szórás
Férfi	108 967	56 317
Nő	89 539	28 441

Sig=0,012

Forrás: Mártonfi adatbázis

Beigazolódott a hipotézisiünk, egy szakmán belül is szignifikáns különbség van a két nem között.

A speciális szakiskolások körében is szignifikáns különbséget találtunk fiúk és lányok között. Megfigyelhető továbbá, hogy alacsonyabb jövedelemre számítanak mind a fiúk, mind a lányok, mint a szakiskolába járó társaik.

6. TÁBLÁZAT: Speciális szakiskolások		
Nem	Átlag	Szórás
Férfi	95 855	42 873
Nő	77 535	45 702

Sig=0,03

Forrás: Mártonfi adatbázis

ÖSSZEGZÉS

Jelen kutatás rávilágított arra, hogy a szakiskolában tanuló fiúk és lányok jelentősen különböznek abban, hogy milyen szakmát tanulnak. A szakiskolák sokkal több választást kínálnak a fiúk, mint a lányok számára. A lányok kirekesztettségét jól mutatja, hogy nincs olyan szakmacsoport, melyben fiúk ne tanultak volna, miközben a szakmacsoportok egy részében lányok egyáltalán nincsenek jelen. A gyermekkori elképzelések között is találtunk szignifikáns különbséget fiúk és lányok között. A fiúk leginkább érettségihez köthető állásokra vágytak, míg a lányok diplomához köthető foglalkozásra.

A szakiskolai teljesítményben nincs különbség. Mind a fiúk, mind a lányok többségben leginkább a szakmai gyakorlati tantárgyakban tartják magukat jónak, és a közismereti tárgyakban a leginkább gyengének.

A jövőbeli terveket illetően a fiúk nagyobb arányban szeretnének továbbtanulni, akár érettségiről, akár újabb szakma elsajátításáról van szó. Miközben a munkaerő-piaci elhelyezkedést is könnyebbnek gondolják, mint a lányok, és munkabérel kapcsolatban is magasabbak az igényeik. Jelentős különbségeket találtunk fiúk és lányok között, ugyanakkor arra is találtunk bizonyítékot, hogy a különbségek egy része abból fakad, hogy a két nem eltérő szakmát tanul: a fiúk sokkal inkább piacképes szakmákban vannak felülreprezentálva, mint a lányok.

MELLÉKLET

M1. TÁBLÁZAT: Iskolai tanulmányai alatt előfordult, hogy tudatosan „lógott”, nem járt be az iskolába? Speciális szakiskolások – nemek szerinti bontásban		
Iskolai tanulmányai alatt előfordult, hogy tudatosan lóg	Fiú	Lány
Nem, ez nem fordult elő	54,5%	68,9%
Igen, de csak néhány órától „lógtam” el	33,3%	23,7%
Igen, volt, hogy napokig nem jöttem be az iskolába	8,1%	4,8%
Igen, volt, hogy hetekig nem jártam iskolába	2,0%	1,6%
Igen, volt, hogy hónapokig nem jártam iskolába	2,2%	1,0%

Sig=0,000

M2. TÁBLÁZAT: Előfordult-e, hogy azért hiányzott, mert pénzt kerestt? Speciális szakiskolások – nemek szerinti bontásban		
Előfordult-e, hogy azért hiányzott, mert pénzt kerestt,	Fiú	Lány
Igen, elég gyakran	12,6%	4,5%
Igen, de csak egy-két alkalommal	29,4%	12,1%
Nem, még soha	58,0%	83,4%

Sig=0,00

M3. TÁBLÁZAT: Elhelyezkedés megítélése – többszintű regressziós modell – szakmánként				
Elhelyezkedés	Koefficiens	Standard hiba	Z	Szignifikancia
Konstans	2,326	0,0473	49,17	0,000
Random-effect parameter		Becslés	Standard hiba	
Konstans		0,0575	0,025	
Reziduális		0,723	0,030	
Megfigyelések száma		1216		
Csoportok száma		57		
Log Likelihood		-1549,877		

M4. TÁBLÁZAT: Elhelyezkedés megítélése – többszintű regressziós modell – szakmánként				
Elhelyezkedés	Koefficiens	Standard hiba	Z	Szignifikancia
Konstans	111747	3414	32,72	0,000
Random-effect parameter		Becslés	Standard hiba	
Konstans		3,02	1,26	
Reziduális		3,52	1,49	
Megfigyelések száma		1166		
Csoportok száma		55		
Log Likelihood		-14491,539		

IRODALOM

- BOURDIEU, PIERRE (1973): Cultural Reproduction and Social Reproduction. In: Brown, Richard (ed.) *Knowledge, Education and Cultural Change*. London: Willmer Brothers Limited 1973.
- DIMAGGIO, PAUL (1982): Cultural Capital and School Success. *American Sociological Review*. Vol. 47. p. 189–201. Magyarul megjelent: Róbert Péter (szerk.) *A társadalmi mobilitás*. Budapest: Új Mandátum, 1998.
- FÉNYES HAJNALKA (2009): Nemek szerinti iskolai eredményesség és a férfihátrány hipotézis. In: *Magyar Pedagógia*, 109. évf. 1. sz. 77–101.
- KUTATÁSI JELENTÉS (2010): A 2010-ben szakmát szerzett fiatalok véleményei – kutatási jelentés. Oktatókutatató- és Fejlesztő Intézet.
- LISKÓ ILONA (1999): Fiatal szakmunkások a munkaerőpiacon. <http://www.econ.core.hu/kiadvany/szirak/2.pdf> 2011-08-18.
- MAGYAR KERESKEDELMİ ÉS IPARKAMARA (2009): Milyen szakmát válasszak? Szakiskolai szakmaválasztást támogató füzet, 2009.
- RÓBERT PÉTER (2000): Bővülő felsőoktatás: Ki jut be? *Educatio*, 9. 1. sz. 79–94.